Panait Istrati
In lumea Mediteranei
Apus de Soare
III
CĂLUGĂRI DE LA SFÂNTU-MUNTE

Din Beyruth, ca să mă întorc în România, m-am îmbarcat pe un vapor care s-a întâmplat să fie rusesc. Şi câtă bucurie mă cuprinse când aflai că, în drum, aveam să ne oprim la Sfântu-Munte!

Mihail, mentorul meu spre care zburam, nu se mai afla acolo. Părăsise Muntele, mai ales fiindcă, îmi scria: „aici sexul feminin fiind proscris până şi în rândul dobitoacelor, nu poţi să ai o anumită plăcere decât dacă te hotărăşti s-o plăteşti cu aceeaşi monedă. La Sfântu-Munte, când e vorba de dragoste, lucrurile stau cam aşa: dacă vrei să ai, trebuie sa dai”!

Înţelesesem destul de bine: şi amănuntul acesta mă umplea de dezgust, dar, neavând de gând să locuiesc în această năzdrăvană „republică monahală”, îmi păstrai puterea de emoţie neştirbită, ca să întâmpin noutatea ce avea să se prezinte ochilor mei.

Nu dădeam nici un fel de proporţie acestui eveniment. Fiind fără paşaport, îmi ziceam că n-am să pot pune piciorul pe Sfântu-Munte, dar, chiar şi numai să contemplu de pe vapor spectacolul, pe care-l oferă Muntele, era pentru mine de-ajuns. Lucrurile se petrecură însă altfel.

Aruncarăm ancora, departe de chei, într-o dimineaţă plină de strălucire cerească, care transforma golful într-o vedenie de basm oriental, după cum era şi drept. Soarele sfredelea conturul stâncilor, pădurilor şi locuinţelor, pe care le lumina din profil, creând pete de umbre pline de mister, unde ştiam că minunata creatură feminină nu juca nici unul din numeroasele roluri, cu care ea umple şi striveşte viaţa: unde singuri, masculul şi Dumnezeul lui -pe care omul l-a voit prea bun şi prea neîndurător -se luptă cu înverşunare şi egală ipocrizie.

Călugări bărboşi, copleşiţi de-o mizerie care n-avea nimic dumnezeiesc, pescuiau stând în bărci sau înşiruiţi de-a lungul coastelor. Ei se ţineau nemişcaţi, ca nişte picturi sfinte, şi aş fi dat

mult ca să ştiu ce se petrecea în capul lor, dar e lucru sigur că, afară de această Mediterană violetă, în care ei îşi priveau chipul, nimeni n-o ştia.

Puţin după ancorare, observai o mişcare în sânul echipajului, din care o parte se îmbrăcase eu uniforma de sărbătoare: apoi o barcă fu scoborâtă în mare. Mă informai pe lângă un marinar, român din Basarabia:

— Comandantul nostru se duce să dea o vizită stareţului mânăsii Pantelimon, îmi răpunse el. Ai vrea să te duci şi tu?

— Cum nu! dar, mai întâi, n-am paşaport şi apoi, aş fi oare primit în barcă?

De paşaport nu e nevoie, iar comandantul e un om bun. Adineauri l-am făcut să ia cu el un călător, prieten de-al meu, care „miroase a ovrei” de la un kilometru.

Basarabeanul mă prezentă comandantului. Acesta părea să fie mai mult decât „om bun”, căci figura lui, sever modelată, frământată de mâna destinului său, nu era dintre acelea pe care le întâlneşti la orice colţ de stradă. El mă impreionă mai ales prin blândeţea privirii sale făţişe. Ce păcat că nu ne putem apropia de oameni, cum am voi! Câte prietenii rare, câte minţi, făcute să se înţeleagă, trebuie să se apropie un moment şi o singură dată, pe drumurile oarbe ale vieţii, apoi să se depărteze pentru totdeauna şi să rătăcească singuratice, numai din cauză că un vopsitor nu poate să se apropie de un comandant, cu uşurinţa cu cares-ar apropia de un tinichigiu. (Restul vine de la sine.)

Şalupa încărcată, mai mult de curioşi, mai puţin evlavioşi, alunecă pe luciul unei mări de mătase fâşietoare. Schimnicii pesari din bărcile pe lângă care treceam, nu catadixiă să ne arunce o privire, măcar cu coada ochiului, ceea ce însemna cu siguranţă că în ochii lor noi preţuiam mai puţin decât o scrumbie.

Vizita noastră fu sumară: o raită prin cripta cu rafturi garnisite cu căpăţâni şi altă raită pe dinaintea icoanelor, ale căror multe kame de aur masiv impuneau respectul, mai repede decât chipurile sfinţilor. Apoi, la masa comună de la prânz, ne pierduăm în furnicarul de sute de călugări, care apărură de prerutindeni ca nişte şobolani şi năvăliră în imensa trapeă, unde în jurul unor mese kilometrice, dispuse în cruce, încăpurăm cu toţii. Farfurii şi linguri de lemn. Două feluri de mâncare, amândouă compuse numai din peşte. Excelentă pâine coaptă în formă. La locul de cinste şi având la dreapta sa pe comandantul nostru, un venerabil stareţ ne dădu

binecuvântarea cu o gură de căpcăun şi cu pleoape grele, de cucernicie.

Ne făcurăm cu toţii semnul crucii, dar cel care păru că nu mai sfârşeşte cu închinatul fu evreul strecurat printre noi de către basarabean.

Întâmplarea voi ca în această scurtă vizită la Sfântu-Munte să fac cunoştinţa unui tânăr stareţ român, care mă cuceri pe loc. Putea să fie în vârstă de treizeci şi cinci de ani cel mult şi nu părea să aibă nimic din ceea ce face pe călugărul obişnuit: stăpânire de sine, falsă umilinţă, prefăcătorie, neîncredere. Elsta pe bagajele lui, la debarcader, în tovărăşia altor doi călugări, un bătrân schimnic şi un foarte tânăr frate imberb, şi aştepta o barcă de pescari, care avea să-l transporte pe vaporul nostru. Şi în aşteptare declama, cu faţa la mare, frumoase versuri greceşti şi româneşti. Versuri destul de păgâne. O voce plină, nuanţată şi care nu se tulbura de ceea ce debita, în ciuda urechilor eclesiatice ale trecătorilor.

Nu puteam să-l văd pe acest monah decât din profil, un profil roman, cu frumoasă barbă neagră, strălucind în soare. Nu voia să întoarcă capul, ca să-l pot vedea din faţă. Atunci mă dusei să-l felicit:

— Eşti poet, părinte? Îmi pari aşa de inspirat!

Mă măsură cu bunăvoinţă, din cap până în picioare şi îmi dădu mâna, pe care o sărutai:

— Crezi dumneata că numai poeţii pot fi inspiraţi? Eu cred că şi simplii muritori sunt inspiraţi şi încă adesea. Altfel, poeţii pe care îi numim poeţi ne-ar părea nişte nebuni.

„Ia te uită! Îmi zisei. Ănu e dintre cei care habar n-au cine e Hamlet”. Şi mă bucurai mult în adâncul sufletlui meu. Răspunsei:

— Sunt cu totul de părerea dumitale. Voiam să ştiu, numai, dacă scrii şi dumneata versuri.

Călugărul dădu capul pe spate, cu îndemânarea şi farmec unui bun actor:

— Nu! Nu fac versuri. Am încercat, cândva, în adolescenţă. Dar m-am încredinţat repede că ofensam pe Domnul, tulburându-i nectarul cu apa din mlaştina mea. recii vechi aveau dreptate să spună: Numai si poemul creează. Dar asemenea creatori nu vin pe lume decât unul într-un secol. Şi ae mai mult decât poate să suporte lumea. Vreau să spun că surplusul oamenii îl înăbuşă în germene. Astfel, frumoasa noastră România n-a putut să suporte, până azi, decât pe Emines. Şi ai văzut că până şi Eminescu era gata să moară

înainte de-a fi putut crea duzina de imnuri divine care ne-a rămas de la el. Dar în puţinul ce ne-a lăsat deşi mizeria şi nebunia l-au ucis la patruzeci de ani Dumnezeu poate să se recunoască. Cât despre cei cari-l citesc, bineînţeles, cea mai mare parte dintre ei sunt nişte măgari. Mai rămân, totuşi, acei câţiva care pot să-l priceapă. Aceştia sunt inspiraţii necreatori, adică omenii cari au din naştere sufletul pregătit ca să primească o parte sau toate frumuseţile pe care Dumnezeu le-a hărăzit firii omeneşti. Eu sunt unul dintre aceştia şi mulţumesc lui Dumnezeu. Eşti şi tu la fel?

— Aş vrea s-o cred! exclamai, sărutâdu-i mâna încă o dată. Iubesc tot ce e mare şi, ca să-l pot cultiva în sufletul meu, i-am sacrificat partea materială, agreabilă, din viaţă, cutreierând pământul şi luptând cu sărăcia.

— Atunci, făcu stareţul vârând mâna într-o desagă şi scoţând un clondir atunci meriţi să guşti din acest rachiu, făcut de mine din viişoara mea. Vreau să văd, dacă te pricepi!

— Şi asta e tot opera Domnului?

— Te mai îndoieşti? Toate sunt opera Domnului! Chiar şi crima: dacă ea apropie pe om de Dumnezeu, Domnul nostru o iartă!

— Asta nu cred! Crima rămâne crimă!

— Taci din gură, stupidule! murmură călugărul, umplând un păhăruţ. Bea şi spune-mi ce aromă are?

Bău şi el cu sticla. Eu gustai încet, plimbând lichidul, prin gură:

— Curios... N-are gustul rachiurilor noastre. Parcă ar fi coniac.

— Bravo! Coniac, dar... „fine Champagne”. Stai să te sărut!

Stareţul se ridică -înalt, frumos, cu faţa pârlită — şi mă sărută, aproape pe gură, fapt care, între bărbaţi, mă dezgustă grozav.

Gândii privind în pământ: „Dragă prietene, toate bune, dar sărutul ănu-mi pare deloc curat!”

— Cum te cheamă, frate?

— Adrian Zografi.

— Eu sunt părintele Silvestru, stareţul unei mici şi sărmane mânăsiri, unde te poftesc să vii să petreci o lună, în vara viitoare.

Cu plăcere, dar, ia spune-mi: dracul nu vine uneori să sălăşluiască în schitul dumitale? Întrebai eu, şi pe loc îmi păru rău. „Dacă cumva mă înşel asupra naturii acestui sărut, atunci am insultat un om de treabă!”

Stareţul nu fu prea mâniat, ci surâse numai, cu tristeţe: dar tânărul frate şi schimnicul mă fulgerară cu privirea. Tăcură câteşitrei şi începură a se pregăti de plecare, căci barca li se apropia. La

rândul meu, mă dusei să mă alătur însoţitorilor comandantului, care tocmai se întorceau la vapor.

— Îmi dai voie, părinte, să-ţi spun la revedere, pe vapor?

Mă simţii tulburat, văzând cum îmi îndulceam glasul, ca să-mi uşurez păcatul grosolan de adineauri. Călugărul mă fixă în albul ochilor şi spuse cu tărie:

— Eşti un zăpăcit. La revedere!

Lungul crepuscul hibernal mediteraneean îşi aprindea focurile de purpură în baia Muntelui Athos, când vasul nostru îşi îndrepta prora spre Constantinopol.

Noaptea se anunţa posomorâtă. Echipajul îşi lua tot felul de măsuri. Cum călătoream în clasa treia fără cabină, adică pe punte, marinarul basarabean îmi zise:

— Ai face bine să-ţi cauţi din vreme un colţ la adăpostul valurilor, ca să dormi. Sar putea ca spre miezul nopţii marea să se arunce peste noi.

Totuşi, timpul era frumos. Cer acoperit, dar linişte deplină. Nici stareţul nu credea că o să avem valuri. Trona în mijlocul tovarăşilor şi catrafuselor lui, având din nou sufletul inspirat. Cu faţa la mare, părea că murmură o rugăciune, dar erau tot versuri -ode greceşti. Stam lângă el, îl priveam şi-l admiram.

„Nu! Îmi ziceam. Omul ăsta nu poate să fie ce-am bănuit. Frumuseţea şi urâţenia nu pot să se afle, chiar aşa de strâns legate, în acelaşi suflet. Cu siguranţă, că am rănit un om curat. Va trebui să-i cer iertare”...

Şovăiam să fac acest gest reparator. Încă ceva mă tulbura, ceva care ar fi fost în stare să mă întărească în bănuielile mele, dar care tot aşa de bine putea să facă parte dintre respectabilele obiceiuri călugăreşti. Acest „ceva” era o dezmierdare pe care stareţul o făcea uneori tânărului său frate. Îi pipăia obrajii cu mâinile, fără să se sinchisească nici de mine, nici de bătrânul eremit. De altfel, acesta nu vedea nimic din tot ce se petrecea în jurul lui. Era adâncit într-o meditaţie permanentă, cu capul aşezat pe genunchii pe cari îi ţinea înlănţuiţi cu braţele sale: un biet om pipernicit, al cărui glas îmi era încă necunoscut.

Tânărul frate părea să primească dezmierdarea cu nepăsare, închizând ochii. Dar cred că în inima lui o savura: în toată curăţenia sau altfel, n-aş putea s-o spun, dar o savura, căci prea se lăsa dezmierdat, întocmai ca un căţel sentimental. Ce dracu putea să fie ciudăţenia asta? O dovadă de afecţiune părintească?

Când umbrele nopţii ne înfăşurară cu totul, stareţul scoase din dăsagi şi întinse câteva merinde: pâine, brânză, vin, dar mai întâi îmi oferi şi îşi oferi, lui însuşi, un păhărel de... „fine Champagne”. Nu şi celorlalţi. Îmi exprimai mirarea mea.

— Ei nu trebuie să bea, îmi răspunse el cu domoală convingere. Unul e prea bătrân, celălalt prea tânăt: nu merge!

Pustnicul nu mâncă decât o bucăţică de pâine. Întrebai din nou, caera cauza.

— De când s-a retras la pădure, se hrăneşte numai cu pâine şi apă. Şi nu mănâncă decât atunci când i se dă, altfel s-ar lăsa să moară de foame.

— Şi dumneata crezi că asta e o viaţă omenească?

Călugărul îmi mai turnă un pahar, bău şi el, îşi şterse gura cu voluptate şi întoarse spre mine faţa, pe care de-abia o deluşeam prin întuneric, dar a cărei căldură o simţeam, cât de colo.

— Mă întrebi dacă asta e o viaţă omenească? Nu! Dar este o existenţă care place Domnului şi care pregăteşte sufletul pentru viaţa veşnică, singura care contează în ochii bunului creştin.

— Crezi cu adevărat?

— Cred.

— Atunci, de ce nu trăieşti ca pustnicul?

— Ah, iată! Fiindcă n-am ajuns acolo unde se află el. Îmi mai plac, apoi, toate bunătăţile pământeşti. Fle trăiesc în sângele meu. Ar fi zadarnic să-mi chinuiesc trupul, din moment ce nu am tăria de suflet necesară acestei încercări. Domnul n-o vrea. Mulţi sunt chemaţi, dar puţini aleşi. Facă-se voia Domnului!

— Deci, n-ai să cunoşti viaţa veşnică?

— O să cunosc, ce-o să merit. Nimic mai mult, nimic mai puţin, căci Dumnezeu e drept. Dar treptele scării pe care stă bunătatea divină nu sunt aceleaşi pentru toţi muritorii.

El tăcu şi eu nu ştiui ce încheiere să trag din cuvintele sale.

— Vrei să-ţi vorbesc într-un chip mai profan?

— Vorbeşte!

— Ei bine! viaţa veşnică nu-i decât o stare sufletească ce se impune, de la sine, omului. Ai putea s-o numeşti, dacă vrei, o nevoie absolută de a trăi în curăţenie, aşa cum conştiinţa ta o pricepe. Atunci eşti dezrobit de orice tulburare care viciază sufletul. Te simţi atins de însăşi bunătatea divină. Asta-i tot! Ce-i mai trebuie omului care caută drumul mântuirii? Bineînţeles, fără rugăciune -care e singurul mijloc în stare să te facă să urci treptele care dula

desăvârşire totul e zadarnic. Omul trebuie să se adreseze Domnului şi să-l roage.

— Şi ce trebuie să spui?

— Tu, care eşti un păgân, tu poţi să nu spui nimic, aşa cum fac cei ce sunt născuţi surdo-muţi. Rugăciunea nu este o înşiruire de cuvinte, ci o încântare, o trecere din starea obişnuită într-una sublimă.

— Nu poţi să faci asta decât la mânăstire?

— Ei, uite, aci totul se încurcă!... Poţi s-o faci oriunde, într-o groapă, ca şi într-un palat. Totul depinde de ceea ce aduci în inima ta şi de scopul pe care-l urmăreşti. Mie, de pildă, numai mânăstirea singură nu mi-a fost de-ajuns. Sunt călugăr şi preot de când aveam douăzeci şi cinci de ani, dar nu-mi simt sufletul încântat decât din ziua în care am început să mă rog la Sfântu-Munte! Mi-a trebuit acest Munte, pădurile lui, prăpăstiile lui, tăcerea lui, cerul lui, Mediterana lui, completa lui izolare obişnuită. Ca să le pot avea, aş fi mers până la crimă...

Dar Dumnezeu mi-a ajutat şi am reuşit să le obţin, numai în schimbul câtorva bani, pe care părinţii mei mi i-au procurat.

Mă simţeam pierdut! Iată încă un om care şi-a realizat visul mediteraneean, -visul meu! Imaginea Muntelui Athos, cu lumina lui, cu pacea lui, cu misterul lui, mă aruncă în extaz.

Ştareţul continua să-mi vorbească, dar eu nu-l mai auzeam decât pe jumătate. Era un fel de gungureală şoptită, melodioasă şi fără sens, presărată, pe alocurea, cu strălucite izbucniri luminoase şi colorate, pline de toate parfumurile Orientului. El mă călăuzea pe potecile sălbatice ale Muntelui şi de-a lungul ţărmurilor sale arse de soare, îmi arăta podgorii suspendate, livezi de măslini melancolici, puhoaie încântătoare, sihăstrii pătimaşe şi pe Dumnezeu, care era pretutindeni. Apoi, din nou, glasul lui se depărta. Noaptea întunecoasă şi nefiinţa mă îngiţeau.

Din vreme în vreme, o întrebare, mereu aceeaşi, mă trezea ca dintr-un vis:

— Vrei să bei un pahar de vin?

El îi trăgea întruna. Eu nu primeam decât arareori. În jurul nostru, pe punte, toată lumea dormea. Eram gata să adorm şi eu, când, deodată, vasul se plecă de tribord şi un val, cel dintâi, ne stropi uşor, dar în mai puţin de -jumătate de oră nu ne mai fu cu putinţă să stăm pe loc.

Atunci, văzui pe stareţ că se ridică, mătăhăind, se apropie de balustradă şi mugi cu un glas care mă înspăimântă:

— Hola!... Thalassa furioasă!... Te binecuvântez şi îţi poruncese să te linişteşti!...

Şi ridică braţul ca să-i dea binecuvântarea, dar cum el nu era Hristos, marea îi trimise un val în piept, care-l făcu să se rostogolească pe punte, într-o băltoacă de apă.

Mi-adunai în grabă catrafusele şi alergai spre un adăpost, unde îmi petrecui restul nopţii.

A doua zi debarcarăm la Constantinopol, de unde un vapor românesc avea să ne ia chiar în aceeaşi zi şi să ne ducă la Constanţa.

Eram trist ca de moarte. De ce dracu mă întorceam eu în România? Când voi mai avea prilejul să evadez spre aceste orizonturi, cărora le încredinţasem atâtea speranţe? Iată-mă la o distanţă de numai douăsprezece ceasuri de amărâta mea ţară siberiană, unde nu era loc pentru visurile şi planurile mele, unde mahalaua mea m-aştepta ca să mă batjocorească, iar buna mea mamă ca să-mi descânte veşnicele ei îndemnuri la însurătoare.

Or, mai mult ca niciodată, eram hotărât să-mi făuresc un cuib de viaţă pe tărâmurile mediteraneene. Şi dacă voi fi împins la disperare, sunt gata să mă fac călugăr la Sfântul Munte! La urma urmei, ce este un călugăr? Un om care se roagă lui Dumnezeu. Am să mă rog şi eu, în felul meu!

Acum eram încredinţat că stareţul Silvestru avea un suflet mare, cu toate apucăturile lui ciudate şi gustul pentru băutură. Da! am să primesc invitaţia lui şi vara viitoare am să mă duc să petrec o lună la el. I-o făcui cunoscut, în momentul în care ne apropiam de Constantinopol. Primi cu bucurie vestea mea şi iar mă sărută în felul acela care-mi displace, dar închisei ochii.

La Stambul, trebuind să aşteptăm opt ceasuri înainte de-a ne putea îmbarca pe vaporul românesc, el îmi propuse să închiriem o cameră la hotel, unde să ne punem bagajele şi să ne odihnim puţin. Primii şi chiar mă însărcinai să-i duc unul din numeroasele lui pachete, un mare maldăr cu bastoane, beţe şi ciomege călugăreşti, pirogravate, „suvenir” de la Sfântu-Munte, pe care avea să le împartă prietenilor şi neamurilor lui din România.

Ne oprirăm într-un hotel păduchios din Galata, aproape de debarcader. Camera ce ni se arătă era prea mică şi n-aveam decât un pat. Nu era loc îndeajuns pentru patru persoane, însoţite de-

atâta calabalâc. Mai închiriarăm una, ceva mai mare şi care comunica cu cea dintâi. Pe aceasta şi-o luă stareţul şi-mi oferi s-o împărţim. El plăti totul, refuzând partea mea. Şi numaidecât comandă o grămadă de merinde, precum şi trei sticle cu bere. Ştiind că ceilalţi doi nu beau, îi atrăsei atenţia că nici eu nu sunt un mare băutor.

— Îmi place mult berea, făcu el, şi n-am decât rareori prilejul să beau.

Ah! Doamne, dacă aş fi putut bănui ce straşnică orgie, de unul singur, îmi anunţa stareţul prin aceste cuvinte nevinovate! Aş fi spălat putina, pe loc, şi astfel mi-ar fi răms necunoscut spectacolul unei destrăbălări călugăreşti, dublată de un scandal cum nu mi-aş fi închipuit niciodatălaun om superior, căruia, colac peste pupăză, mai eram gata să-i încredinţez şi soarta mea.

Dar nu bănuiam nimic şi făcui tot ce-mi stătu în putinţă ca să fiu plăcut unui tovarăş de drum, cam prea vesel poate, după ce a înghiţit a doua sticlă de bere, şi care se arăta de-o voioşie din ce în ce mai îngrijorătoare. Cerea câte trei sticle cu bere deodată. La amiază, nouă sticle goale zăceau la pământ, dintre care două, cel mult, puteau să fie partea mea.

Atunci îmi zisei c-ar fi cuminte să mă retrag.

— Te părăsesc, îi spusei. Eşti beat mort. Nu mai pot să mă înţeleg cu dumneata.

La auzul acestor cuvinte, stareţul se repezi la uşă şi întoarse cheia. Avea ochii afară din orbite.

— Ha!... strigă el. Nu merge cum vrei tu! Îţi poruncesc să mă asculţi!

Şi, fără să mai aştepte, se aruncă asupra mea, mă înlănţui în braţele lui vânjoase şi mă aruncă pe pat. Era excitat ca un armăsar. Înţelesei cu cine aveam de-a face şi simţii cum sângele mi se urca la cap. Îi dădui un brânci, din oate puterile mele. Căzu grămadă într-un colţ al camerei şi se lovi la cap.

— Îmi pare foarte rău, îi zisei, dar trebuie să mă înţelegi: încă n-am devenit sluga dumitale, ca să-mi porunceşti să te ascult.

Zicând acestea, mă îndreptai spre uşă şi tocmai voiam s-o descui, când o sticlă goală zbură pe lângă urechea mea şi se fărâmă de perete. Atunci văzui roşu înaintea ochilor, mă năpustii asupra bestiei şi-i cărai o sumă de lovituri în obraz. Nu opuse nici o rezistenţă şi fu orbit de sânge.

Trecui în camera cealaltă. Tânărul frate şi schimnicul se rugau în genunchi, cu feţele scăldate în lacrămi. Văzând că-mi iau lucrurile şi plec, ei se ridicară şi alergară la stăpânul lor, de unde auzii vocea răguşită a bătrânului pustnic:

— Doamne! ... Iartă-l c-a îndrăznit să lovească un stareţ! ... Deci se ruga pentru păcatele mele, nu ale stareţului!.. . Foarte frumos...